

1.02 pregledni znanstveni članek

UDK 949.712.728.8(497 Brdo): Brdo
prejeto: 6. 1. 2004

Lidija Slana

univ. dipl. oec., Banka Slovenije, Slovenska 35, SI-1505 Ljubljana
lidija.slana@siol.net

Utrinki iz zgodovine Brda

IZVLEČEK

Avtorica v svojem prispevku prikazuje kratek pregled lastnikov gradu in gosposčine Brdo pri Kranju od začetka, ko je bila prvič omenjena plemiška družina Egkh, ki je zgradila grad, pa vse do konca druge svetovne vojne, ko je bil grad s posestvom nacionaliziran in je postal protokolarni objekt nove države.

KLJUČNE BESEDE

Brdo pri Kranju, zemljiško gospostvo, kranjske plemiške rodbine, Egkh, Hungerspach, Schrattenbach, Gallenberg, Zois, Pavel Karađorđević

SUMMARY

SHORT STORIES FROM THE HISTORY OF BRDO

The author gives in her contribution a short survey of the owners of the castle and the estate Brdo at Kranj, from the beginning when the family Egkh which built the castle, had been mentioned for the first time, till the end of the second world war, when the castle and the estate were nationalised and entered into the service of the new State.

KEY WORDS

Brdo at Kranj, seigneurie, Carniolian noble families, Egkh, Hungerspach, Schrattenbach, Gallenberg, Zois, Pavel Karađorđević

Lastniki Brda skozi čas

Grad Brdo, ki je v začetku 16. stoletja zrasel sredi kranjske ravnine severno od Kranja, je v svoji pestri, skoraj petstoletni zgodovini zamenjal precej lastnikov. Vsak lastnik je dal gradu svoj pečat, posebej če je v njem tudi prebival. Graditelji gradu iz rodbine Egkh so v gradu prebivali od trenutka, ko je bil v tridesetih letih 16. stoletja dograjen, pa vse do leta 1703, ko so ga novi lastniki, grofje Gallenbergi, v celoti prepustili upravljanju oskrbnikov. Gallenbergi so bili lastniki polovice gradu že od leta 1669 in v njem niso nikoli prebivali. Od srede 18. stoletja pa do nekaj let po prvi svetovni vojni je bil grad ena najljubših rezidenc baronov Zojs. V letih 1929 do 1935 je grad, tedaj lastnina lesnih trgovcev Franca Dolenca in Stanka Heinricharja, sameval, v letu 1935 pa je doživel svojevrsten prepород, saj je postal priljubljena letna rezidenca kneza namestnika Kraljevine Jugoslavije Pavla Karađorđevića in zbirališče aristokracije iz vse Evrope. Po drugi svetovni vojni je grad postal letna rezidenca predsednika republike Josipa Broza, po njegovi smrti v letu 1980 pa služi v protokolarne namene Sloveniji, najprej še v sklopu Jugoslavije, od 1990 pa samostojni in suvereni državi.

Vitezi Egkh-Brdski (12. stoletje - 1549)

Grad Brdo pri Kranju je zgradil Jurij pl. Egkh in z rodbino Egkh sta trdno povezani prvi dve stoletji njegovega obstoja.

O poreklu vitezov z Brda še vedno lahko le ugibamo. Po nekaterih virih rodbina Egkh izvira iz kranjskega praplemstva, poplemenitena naj bi bila v 12. stoletju.¹ Vitez Jurij naj bi se med drugimi kranjskimi plemiči pojavil na turnirju v Zürichu že v letu 1165, Henrik pl. Egkh pa je bil naveden kot 'ministerialis bavinbergensis' v listini sekavske škofije iz leta 1224.² V letu 1179 se omenja Dorotheja pl. Egkh na turnirju v Kölnu kot soproga viteza Valterja Waldecka.³ Zanimivo je, da se ta tri osebna imena pojavljajo pri članih rodbine tudi v 14. in 15. stoletju. Prav verjetno je, da se je družina naselila na Kranjskem v službi grofov Ortenburških, ki so v 12. stoletju pridobili ozemlja v zahodnem delu kranjske kotline. Vas Predoslje, v bližini katere je stal dvorec Brdo, se je namreč nahajala na območju nakelskega urada, ki je pripadal Ortenburškim.

Priimek vitezov Brdskih (Brdo = Egg) se v virih piše na različne načine: Egkh/Egkher, Ekk, Egg, Eck/Ecker in Egk.

Grb rodbine Egkh na nadgrobniku Jakoba Eckerja iz kostniške kapele v Kranju. Risba M. Perizhoffa iz leta 1720, Štajerski deželni arhiv v Gradcu, zbirka Attems (foto: Bogdan Kladnik)

Na Kranjskem je rodbina prvič omenjena v listini iz leta 1429, v kateri je dokumentiran nakup kmetije Gregorja s Perovega v vasi Goriče. Kupec je bil vitez Vid Jakob Ecker.⁴ Ta je bil po Valvasorjevih zapisih že kranjski deželan.⁵ V tem času so bili Egkhi kot mnogi drugi gorenjski nižji plemiči vazali Celjskih grofov, ki so v letu 1420 podedovali vsa ortenburška gospostva in jih izročili v upravljanje svojemu vicedomu. V letu 1436 je grof Friderik II. Celjski Vidu Jakobu podelil več kmetij v Prebačevem in desetine v Predosljah.⁶ Ime Jakoba Egkherja se nahaja tudi na seznamu kranjskih, štajerskih in koroških plemičev, ki je bil sestavljen na podlagi ukaza cesarja Friderika III. na deželnem zboru v Regensburgu na dan sv. Servacija, 13. aprila 1446. Seznam je bil namenjen popisu sodelujočih pri obrambi dežele.⁷ Istega leta

⁴ AS, Regesti listin, listina: 1429, 5. april.

⁵ Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 347-349.

⁶ AS, Regesti listin, listina: 1436, 4. november, Celje; Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 33.

⁷ Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 349.

¹ Globočnik, *Der Adel in Krain*, str. 10.

² ZAL, LJU 340, geslo: Egkh.

³ StLA, Attems, fasc. 52, zv. 357, 359.

je bil v listini tudi prvič omenjen dvorec Brdo.⁸ Po izumrtju Celjskih v letu 1456 so dediči Habsburžani njihova posestva spremenili v deželno knežjo posest.

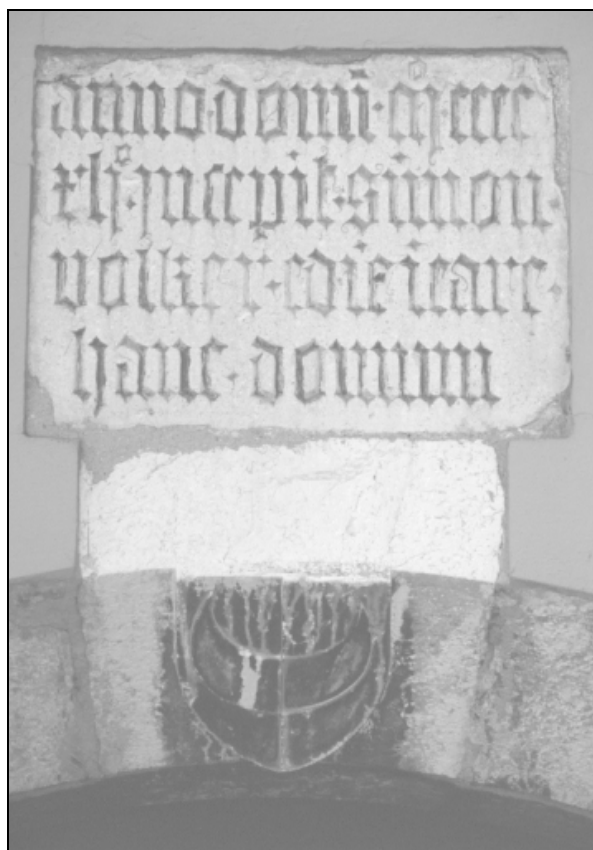
Cesar Friderik III. (1415-1493) in kasneje njegov sin Maksimilijan I. (1459-1519) sta zaradi stalne finančne stiske dajala del svojih posesti na Kranjskem v zakup ali zastavo plemičem in meščanom v zameno za denarna posojila. Zakupniki so zakupno dobo večinoma dobro izkoristili in še bolj obogateli. Takšen je bil tudi vzpon članov rodbine Vida Jakoba Egkherja, ki so ob tej priložnosti odkrili svoje podjetniške sposobnosti in jih spretno izkoriščali.

Vid Jakob je bil poročen z Uršulo Liebenberg.⁹ Njun sin Pankracij je bil župnik v Škofji Loki, hči Doroteja je bila podjetna prednica samostana v Velesovem,¹⁰ sinova Krištof in Henrik sta bila v letih 1457 in 1461 oskrbnika na gosposčini Novi grad nad Kokro, Krištof pa je bil v letu 1457 tudi upravitelj nakelskega urada.¹¹ Henrik (1425-1509) je večje širil družinsko premoženje, včasih tudi na nezakonit način. Spretno si je pridobil beneficij nad kostniško kaplanijo v Kranju in jo spremenil v družinsko grobnico rodbine. V njej je bila pokopana večina rodbinskih članov, dokler je niso porušili v letu 1789, dve leti potem, ko je cesar Jožef II. odpravil beneficije.¹²

Rodbina Hungerspach (13. stoletje - 1511)

Henrik Egkh se je okrog leta 1450 oženil z Margareto Vogrsko, potomko ugledne stare plemiške rodbine Hungerspach (Ungrispach, Ungerspach),¹³ katere člani se v listinah omenjajo že v 12. stoletju kot ministeriali Goriških grofov. Različne veje družine so imele hiše in palače v mestih Čedad, Gorica, Krmin, Kanal, Pordenone, Trst in posestva ter gradove v okolici, med njimi Vogrsko pri Gorici, Nozno in Fojano v Brdih,¹⁴ San Floriano del Collio v Furlaniji.¹⁵ Ob koncu 13. stoletja sta bila dva predstavnika rodbine, Jakob in Ivan, škofa v Čedadu in Trstu.

Hungerspachi so bili podjetna rodbina. Iz številnih ohranjenih listin je razvidno, da so kupovali ali prejemale v dar hiše in posestva, posojali denar ipd.¹⁶

Napis iz leta 1441 na hiši v Gorici – Piazza Cavour 2, z grbom rodbine Hungerspach (foto: Bogdan Kladnik)

Simon Volker Hungerspach, verjetno Margaretin oče ali stric, je v letu 1441 zgradil hišo v Gorici, na kateri je vklesan družinski grb. Hiša stoji še danes.¹⁷ Henrikova poroka z Margareto je pomenila združitev dveh genialnih rodbin: Hungerspachi so bili že v zatonu, ker so ostali brez moških potomcev, Egkhi pa so bili na začetku svojega vzpona. Ob poroki Margareta verjetno še ni bila edina dedinja, kot trdijo nekateri viri. Ob koncu 15. stoletja se namreč pogosto omenja ime Simona Hungerspacha, ki je bil dejansko sin Simona Volkerja Hungerspacha.¹⁸ Simon Hungerspach je bil sposoben cesarski uradnik, ki je bil v letih 1490 do 1498 glavar v Trstu, 1499 upravnik v Krminu, 1500 cesarski komisar na Kranjskem, 1504 glavni zakladnik cesarja Maksimilijana I., 1507 sodnik v Kanalu, leta 1511 pa spet tržaški glavar. Poročen je bil s plemkinjo Ano de Braza. Umril je leta 1511 brez potomcev in njegove posesti so prešle na Margaretine potomce, saj naj bi ona

⁸ AS, Regesti listin, listina: 1446, 11. december.

⁹ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

¹⁰ Santonino, *Popotni dnevniki*, str. 42.

¹¹ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 33.

¹² Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 61.

¹³ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

¹⁴ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 227 (Nozno), str. 102 (Fojana).

¹⁵ www.regionefvg.com/cittaepaesigo/sanfloriano/arrivo.htm

¹⁶ ASG, Fondo Coronini-Cronberg, listina: 1296, 10. junij (Konrad U.), 1304, 8. september (Nikolaj U.), listina 1320, 8. april in 1322, 8. april (Francišek U.), listina 1350, 14.

februar (Viljem U.) itd.

¹⁷ Gorica, Piazza Cavour 2, Czörnig, *Das Land Görz-Gradisca*, str. 646.

¹⁸ ASG, Fondo Coronini-Cronberg, listina: 1490, 28. januar.

umrla že okrog leta 1502.¹⁹ Iz tega je možno sklepati, da sta bila Simon in Margareta sorodnika, čeprav iz obstoječih virov ni mogoče zatrdno ugotoviti, ali sta bila brat in sestra oziroma bratranec in sestrična, kar bi bilo glede na okoliščine logično sklepati.

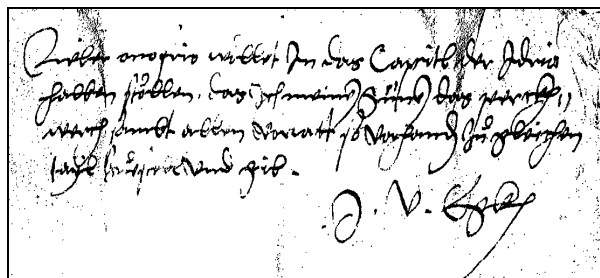
Z Jurijem, najstarejšim sinom Henrika in Margarete, se je začel strm vzpon družine. Jurij je doštudiral in leta 1491 dobil službo na dvoru.²⁰ Zaradi njegovih sposobnosti je postal nanj pozoren sam Maksimilijan in mu omogočil uspešno uradniško kariero. Leta 1494 je postal Jurij upravitelj urada Naklo, leta 1496 dvorni zakladnik ter cesarski svetnik, v letih 1498 do 1500 je bil kranjski deželni upravitelj, od 1498 do 1513 pa tudi kranjski deželni vicedom. Ukvarjal se je s trgovskimi, rudarskimi in denarnimi posli in postal tako bogat, da je Maksimilijanu posojal velike vsote denarja za financiranje njegovih, pretežno vojnih izdatkov. Namesto vračila dolga v gotovini mu je Maksimilijan odstopal dohodke raznih deželno knežjih uradov, mitnic in sodišč ter podeljeval fevde.²¹ V letu 1500 mu je prodal gospostvo Novi grad nad Kokro,²² ki mu je Jurij leta 1513 dodal gospostvo Turn pod Novim gradom²³ in tako zaokrožil svoje posesti na Kranjskem. Z gradbenim dovoljenjem za postavitev gradu Brdo, ki ga je od Maksimilijana prejel 28. septembra 1510,²⁴ je dobil možnost, da zgradi upravno središče za svoje kranjske posesti. Težišče svojega delovanja je za več kot dve desetletji preselil na Goriško. V letu 1511 je postal goriški glavar, kar je ostal do leta 1527, ko je bila Gorica dana v zakup grofom Ortenburškim. V Gorici je ostal kot upravitelj premoženja Ortenburških, dokler niso sedemdesetletnemu Juriju leta 1532 dokazali poneverb in ga odpustili.²⁵ Takrat je dokončal oporoko, s katero je izrecno naročil sinovom, naj prodajo nekaj deležev pri idrijskem rudniku za povrnitev dolgov. V letu 1533 je bil namestnik tolminskega glavarja, svojega sina Bonaventure, potem pa se je končno upokojil. Umrl je leta 1537. Pokopali so ga v kostniški kapeli v Kranju.

Jurij se je v začetku 16. stoletja oženil s Katarino, hčerko tirolskega plemiča Ivana pl. Lichtenstein-Castelcorna (Carnait) in Cecilije pl. Schlandersberg. Imela sta tri sinove in dve hčeri. V letu 1502 se jima je rodila prva hči Ana. V tem letu je bil Jurij star 40 let in zdelo se mu je primerno, da začne pisati oporoko.

Oporoka Jurija Egkha (1502-1532)

Oporoka Jurija Egkha, ki se nahaja v Deželnem muzeju v Salzburgu, doslej še ni bila proučena. V originalni nemški različici je nastajala polnih trideset let, latinska različica pa je krajša, bolj pregledna in povzema bistvena določila originala.²⁶ Tu na kratko omenjam le določila, ki zadevajo Jurijeve kranjske posesti, in nekaj dodatnih podrobnosti, zanimiv pa bi bil prevod in komentar celotne oporoke.

Koncept oporoke v nemški različici, kasneje opremljen s številnimi popravki in spremembami, je sklenjen z letnico 1502, na naslovni strani pa je zapisana letnica 1532, kar je po vsej verjetnosti leto, ko je bila oporoka dokončana. Latinska oporoka je bila sestavljena v letu 1532.

Priloga k oporoki Jurija Egkha z njegovim lastnoročnim podpisom, Deželni arhiv v Salzburgu, Geheimarchiv (Skrivni arhiv), fotokopija

Oporoka, kjer so že na začetku oznanjeni glavni dediči, 'ljubljeni sinovi' Bonaventura, Ivan Jožef in Franc Jožef, je razdeljena na petnajst volil. Jurij sinove v začetku opozarja, naj si častno razdelijo dediščino in naj mirno živijo. Vesel je, ker so dobri in pošteni bratje, kar zelo ugaja vsemogočnemu bogu, in želi, da bi še mnogo generacij njihovih potomcev živelo v ljubezni in doživljalo uspehe. Iz oporoke je razvidno, da je Jurij sestavil poseben register, v katerem so bile natančno našteve vse posesti, ki jih je zapuščal sinovom, zato je v sami oporoki našteval le kraje, kjer ležijo te posesti, in stalno pripominjal, da so v registru vse podrobnosti. Zelo je pazil in to tudi večkrat poudaril, da bi premoženje med sinove razdelil v enakovrednih delih.

V prvem in tretjem volilu je Jurij zapustil najstarejšemu Bonaventuri in najmlajšemu Francu Jožefu posesti v Kanalu, Goriški grofiji, na Krasu, v Trstu in Furlaniji ter Benečiji. Bonaventura je dobil poleg tega še posesti v mestu Gorica, Franc Jožef pa v Tirolski grofiji posesti, ki so bile po vsej verjetnosti dota njegove matere Katarine Lichtenstein de Carnait (Castelcorn).

¹⁹ Czörnig, *Das Land Görz-Gradisca*, str. 646.

²⁰ Zvanut, *Od viteza do gospoda*, str. 91.

²¹ Slana, *Brdo pri Kranju*, str. 22.

²² AS, Regesti listin, listina: 1500, 13. julij.

²³ AS, Regesti listin, listina: 1513, 6. marec.

²⁴ AS 730, listina: 1510, 28. september.

²⁵ Czörnig, *Das Land Görz-Gradisca*, str. 793.

²⁶ SLA, *Das Geheimarchiv* : XXV E1.

V drugem volilu je zapustil drugemu sinu Ivanu Jožefu vse posesti v Vojvodini Kranjski, hišo v mestu Kranju, grad Novi grad in grad Turn pod Novim gradom, imenovan tudi Schrottenturn. Pripadli so mu tudi podložniki v omenjeni vojvodini in vse posesti, opisane v registru. Zanimivo je, da grad Brdo ni omenjen posebej, kot da do leta 1532 še ne bi bil dokončan. Verjetno se je omemba 'objekta v gradnji' nahajala v registru.

Predmet četrtega volila je premoženje v idrijskem rudniku. Sinovi so dobili nalogo, da poplačajo Jurijeve dolgove iz dohodkov rudnika, prodajo naj tudi nekaj deležev, ki bodo zadostovali za plačilo dolgov, ostalo premoženje pa naj razdelijo na enake dele.

V naslednjih volilih je na vrsti nadaljnja skrb za razne cerkve, kapele in posebej za kostniško kapelo v Kranju, v osmem volilu je posebej določeno, naj se družinska posest ne prodaja in naj se bratje vedno o vsem dogovorijo med seboj. V primeru, da ne bo moških potomcev, morajo ženske kot dedinje s posestvi ravnati na enak način, z upoštevanjem dobrih kranjskih običajev. Ženske pripadnice rodu še posebej opozarja, da se morajo poročiti stanu primerno.

Posebno volilo je namenjeno plemeniti gospe Katarini Prodolono, zakoniti ženi gospoda Nikolaja pl. Turna, ki so ji morali dediči na osnovi pogodbe iz 13. januarja 1513, ki jo je zapisal kancler v Gorici Friderik Attems, vsako leto do njene smrti izplačati 25 dukatov (vsak dukat 80 krajcarjev). Sinova Bonaventura in Franc Jožef naj bi ji volilo plačevala v enakih deležih. Vsebina te pogodbe ni obrazložena.

Posebne volila je bila deležna tudi plemenita gospa Ana de Braza, vdova po pokojnem Simonu Hungerspachu, ki so ji morali izplačati doto v znesku 1300 dukatov. To volilo je bilo malce pozno, če drži trditev, da je bil Simon Hungerspach umrl že leta 1511.²⁷

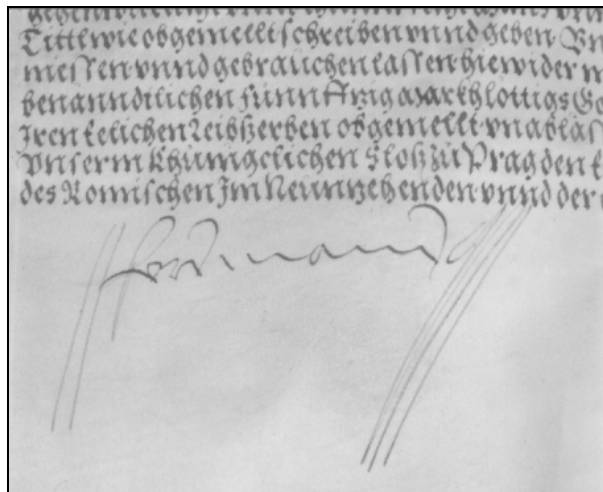
V oporoki je omenjena tudi hči Ana, ki se je v letu 1520 ob poroki s Trojanom Turjaškim s prejeto doto odpovedala drugi dediščini.

Rodbina Egkh-Hungerspach (1549-1880)

Dopolnjeno ime rodbine Egkh-Hungerspach se prične uporabljati šele z letom 1549, ko so bili potomci Jurija Egkha povzdignjeni v baronski stan. Dotlej najdemo v listinah zapisan le priimek Egkh v vseh različicah. Jurij je v različnih dokumentih imenovan tudi Novigrajski (pl. Neuburg), prav

tako njegova hči Ana. Kralj Ferdinand je 1. julija 1549 v Pragi izdal plemiško diplomu,²⁸ s katero so bratje Ivan Jožef, Bonaventura in Franc Jožef postali baroni v avstrijskih deželah.

Kralj Ferdinand najprej slavi rodbino Egg. Povzdiguje zvestobo in službo Jurija Egga, ki (povzete) "je bil ljubemu gospodu cesarju Maksimilijanu blagega spomina zvestobo izkazoval in mu služil. V avstrijski hiši je imel različne službe in ji je bil vdan tako v miru kot v vojni, posebej v minulih beneških vojnah, in ni mu bilo žal ne svojega telesa ne premoženja. Njegovi sinovi, dragi Bonaventura, Ivan Jožef in Franc Jožef, bratje Egkh, se obnašajo zaslužno in plemiča vredno, zato so zaradi očetovih in svojih zaslug oni sami ter njih dediči moškega in ženskega spola, povzdignjeni v skupnost Ferdinandu in sveti državi zvestih svobodnih gospodov in gospa. Kot baroni avstrijskih dednih dežel naj nosijo naziv in ime Egg-Hungerspach."

Podpis cesarja Ferdinanda na plemiški diplomi baronov Egkh-Hungerspach, Štajerski deželni arhiv v Gradcu, plemiške diplome (foto: Bogdan Kladnik)

Druga plemiška diploma, ki jo je 13. marca 1560 na Dunaju izdal Ferdinand I. že kot cesar, povzdiguje cesarskega dvornega svetnika Magnusa Egkh-Hungerspach ter njegova bratranca Bonaventuro in Ivana Jožefa v državne barone.²⁹ Franc Jožef je umrl že leta 1558, zato ni bil več deležen te časti, Magnus pa je bil sin Jurijevega mlajšega brata Ivana.

Nadvojvoda Karel je 10. marca 1577 Ivanu Jožefu, baronu Egkh-Hungerspach, ter njegovim bratrancom Hanibalu, Žigi in Lovrencu podelil

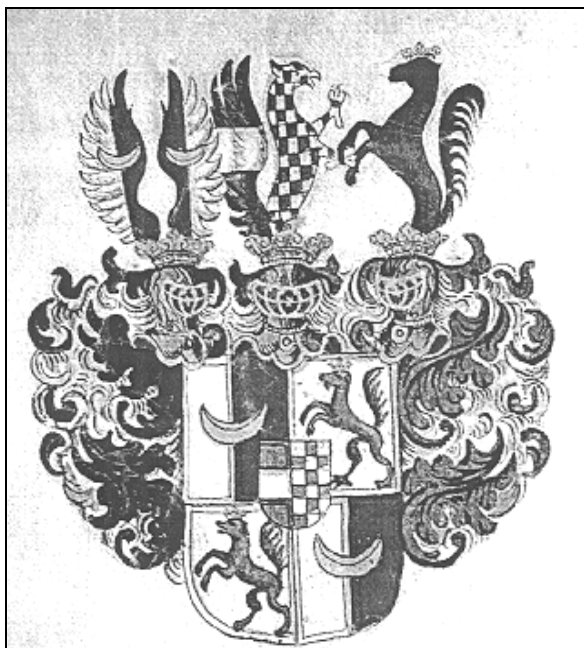
²⁷ Valvasor, *Die Ehre*, XI, str. 598. Simon H. je bil v letu 1511 že drugič imenovan za tržaškega glavarja, njegov naslednik pa šele 1533! Leta 1498 je bil tržaški glavar Erazem Braza iz Milana, verjetno sorodnik njegove žene Ane.

²⁸ StLA, Plemiške diplome: Diploma 15b.

²⁹ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

častno dedno službo dvornega paličarja za Kranjsko, hkrati je bil izboljššan tudi njihov rodbinski grb.³⁰ Dotedanjemu grbu, sestavljenemu iz prvotnih grbov družin Egkh in Hungerspach, se je pridružil še modri volk s krono, dediščina po v letu 1570 izumrlih vitezih Rajhenburških. Gradove in posestva Rajhenburških so podedovali njihovi sorodniki Welzerji, ki so bili tudi sorodniki Egkhov, grba pa niso prevzeli, kar so rade volje storili Egkhi. Novi grb ima v srčnem ščitu prvotni rodbinski grb, to je grb Egkhov (bruno in šahovnica). V 1. in 4. polju je grb Hungerspachov (polmesec), v 2. in 3. polju pa modri volk s krono.³¹

Kot je razvidno iz Jurijeve oporoke, sta sinova Bonaventura in Franc Anton podedovala posesti na Goriškem, v Furlaniji in na Krasu. Bonaventurini potomci, vneti protestanti, so se kasneje izselili, v letu 1695 so bili povišani v grofovski stan in so v moškem rodu izumrli leta 1760 s smrtjo Leopolda Friderika, knezoškofa v Olomoucu na Moravskem. Potomci Franca Jožefa so v moškem rodu izumrli leta 1618 s smrtjo Marquarda, ki je bil komtur nemškega viteškega reda in glavar v Karlovcu.³²

Grb baronov Egkh-Hungerspach, dopolnjen v letu 1577. Srčni ščit je prvotni grb rodbine Egkh, 1. in 4. polje zaseda grb Hungerspachov, 2. in 3. polje pa modri volk s krono (dediščina Rajhenburških).

Iz knjige: *Hell Glänzende Ehrenspiegel des Herzogtums Steyer* (foto: Bogdan Kladnik)

Pravnuk Bonaventure Egkh-Hungerspacha baron Ivan Karel je bil soustanovitelj znane umetniške zbirke slik knezov Liechtensteinov. Ivan Karel je živel na Dunaju in ni bil poročen. Vse življenje je zbiral umetniške slike znanih mojstrov, med njimi Brueghla, Cranacha, Poussina, Palme, Rembrandta, Ribere, Rubensa, Tintoretta in Veroneseja, v letih 1677 in 1679 pa je znatno število slik prodal knezu Karlu Evzebiju Liechtensteinu. Karel Evzebij (1611-1684) velja za očeta knežje zbirke, ki se danes nahaja v Vaduzu v kneževini Liechtenstein in je v začetku 20. stoletja veljala za najpomembnejšo zasebno zbirko v Evropi. V letu 1679 je Ivan Karel umrl za kugo, zato sta kupnino za slike prevzela njegova bratranca Jurij Hanibal in Kristijan.³³

Ivan Jožef (1506-1579) je podedoval kranjske posesti in si izbral novo zgrajeni grad Brdo za svoje bivališče. Imel je tudi dve hiši v Kranju in hišo v Ljubljani. Bil je zelo aktiven v deželnih službah in prisoten pri vseh pomembnih odločitvah glede obrambe proti Turkom. Večkrat je bil izvoljen za deželnega odbornika, od leta 1571 do 1575 pa je bil kranjski deželni upravitelj.³⁴

Brdska gosposčina je imela v času Ivana Jožefa največji obseg. Sestavljale so jo osnovne posesti, pridobljene v času deda Henrika in očeta Jurija, to je Novi grad in Turn pod Novim gradom ter urada Naklo in Primskovo. Za posojilo vladarju je Ivan Jožef v letu 1547 prejel v zastavo smledniško gosposčino,³⁵ od vetrinjskega opata je imel v zastavi urad Preddvor.³⁶ Prav tako kot številni drugi kranjski plemiči je Ivan Jožef prejemal dohodke od idrijskega rudnika vse do obvezne prodaje vseh deležev deželnemu knezu Karlu, ki je v letu 1575 rudnik podržavil.³⁷

Posebno vlogo je imel Ivan Jožef v času slovenskega protestantizma, ki je v novi veri združil večino kranjskega plemstva in dal Slovencem prvo tiskano knjigo. Ivan Jožef je kot večina kranjskih plemičev tistega časa znal tudi slovensko, bil je osebni prijatelj Primoža Trubarja in član komisije, ki je v letu 1560 ocenjevala Trubarjeve prevode v slovenski jezik. Grad Brdo se v tem času omenja kot shajališče kranjskih protestantov. Vsem je bilo znano, da se je v gradu od leta 1578 skrival znani pastor Jernej Knafelj in opravljal bogoslužje v grajski kapeli. Na Brdu je ostal do leta 1599, nato pa je odšel v izgnanstvo, kajti do tega leta je deželnemu knezu Ferdinandu že v veliki meri uspelo zatreti protestantizem in kranjske družine

³⁰ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

³¹ Slana, *Brdo pri Kranju*, str. 45-47.

³² Slana, *Brdo pri Kranju*, str. 29-34.

³³ Dostal, *Slike nekdanj na Kranjskem*, str. 25-32. ZAL, LJU-340.

³⁴ Valvasor, *Die Ehre*, IX., str. 76, 85-86.

³⁵ Levec, *Das Schloss und Herrschaft Flödnik*, str. 22.

³⁶ Mlinarič, *Posest vetrinjskega samostana*, str. 77.

³⁷ Gestrin, *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*, str. 45.

so se pričele izseljevati v nemške dežele.³⁸

Ivan Jožef je bil trikrat poročen. Vseh osem otrok, dva sinova, Adam in Jernej, ter šest hčera, je izviralo iz prvega zakona z Marto, hčerko Nikolaja I. Modruškega in Margarete Lamberg.³⁹ Brdo je podedoval starejši sin Adam (cca 1537-1589), ki je nadaljeval očetovo tradicijo pri opravljanju deželnih služb in povečevanju družinskega premoženja. Kot zaslužen protestant je Adam v letu 1584 prejel v dar izvod Dalmatinove Biblije.⁴⁰ Na Brdu sta mu sledila sinova Nikolaj in Volbenk, na Turnu pa sin Vid Jakob. Vsi trije so bili ob koncu stoletja še protestanti, v začetku 17. stoletja pa so spet postali katoliki.

Po letu 1628, ko je nekdanji deželni knez cesar Ferdinand II. odločilno premagal češke protestante, so se morali protestanti v kratkem času povrniti h katoliški veri ali oditi v pregnanstvo. V začetku 17. stoletja se je tako izselilo okrog 800 članov kranjskih, štajerskih in koroških družin, med njimi več kot 50 članov rodbine Egkh-Hungerspach. Izsledili so se tudi potomci Adamovega brata Jerneja, ki so leta 1626 kupili smledniško gosposčino in grad, a so ju 1635 že morali prodati.⁴¹ Jernejevi potomci so se naselili najprej v Regensburgu in Nürnbergu. Jernejev pravnuk baron Jurij Volkard se je v drugi polovici 17. stoletja naselil v Gradcu, kjer so njegovi potomci v moškem rodu izumrli leta 1880 z baronom Mavricijem Jožefom.⁴² Tej, v Gradcu živeči veji rodbine, gre zasluga, da imamo danes ohranjene fragmente nekaj nagrobnikov in napisov iz kostniške kapele v Kranju. Jurij Erenrajh, sin Jurija Volkarda, je namreč v letu 1720 prosil ljubljanskega mestnega arhivarja Jožefa pl. Perizhoffa, da mu je poiskal podatke o njegovih kranjskih prednikih.⁴³

V začetku 17. stoletja sta brata Nikolaj in Volbenk z Brda še uspešno gospodarila in sta leta 1626 zastavljena deželno knežja urada Naklo in Primskovo spremenila v dedno posest.⁴⁴

Nikolajev rod se je končal z njegovim vnukom Ivanom Gotardom, ki ni imel potomcev in je leta 1690 svojo polovico gradu zapustil bratranču v drugem kolenu Juriju Žigi (1648-1731). Jurij Žiga, vnuk najmlajšega Adamovega sina Vida Jakoba, je po smrti svojega očeta Daniela leta 1672 podedoval gosposčino Turn in jo leta 1677 prodal knjigovodji kranjskih deželnih stanov, Adamu Dinzlu Angerburgu.⁴⁵ Ko je Jurij Žiga postal lastnik Brda, so se

prvič v zgodovini gosposčine začeli kopičiti dolgovi in leta 1703 je bil prisiljen prodati svojo polovico gradu in posestva. Kupila sta jo sinova njegove sestrične Katarine Elizabete, grofice Gallenberg, ki sta drugo polovico že imela v lasti.

Franc Ksaverij, pravnuk Žigovega brata Ivana Henrika, je bil zadnji moški potomec rodbine Egkh-Hungerspach na Kranjskem. Umrl je leta 1777 v Ljubljani.⁴⁶

Stoletji Gallenbergov (1669-1853)

Volbenkova dedinja je bila hči Doroteja Sidonija, ki se je v drugem zakonu leta 1628 poročila z daljnim bratrancom, grofom Ivanom Friderikom Schrattenbachom.⁴⁷ Jurij Egkh je bil njun prapraded. Doroteja Sidonija je svojo polovico gradu in posestva leta 1669 zapustila najmlajši hčerki Katarini Elizabeti (1640-1678), ki se je leta 1660 poročila s sorodnikom baronom Jurijem Žigo Gallenbergom, prapravnukom Jurijeve hčerke Ane Turjaške. Jurij Žiga Gallenberg, ki je umrl leta 1697, je bil eden

Grb rodbine Gallenberg iz leta 1501 v cerkvi samostana v Mekinjah (foto: Bogdan Kladnik)

³⁸ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 187.

³⁹ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh; Schönleben, *Genealogia*.

⁴⁰ Dimitz, *Geschichte Krains III*, str. 209.

⁴¹ Dimitz, *Geschichte Krains III*, str. 377; Levec, *Das Schloss und Herrschaft Flödnik*, str. 175.

⁴² ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

⁴³ StLA, Attems, fasc. 53, zv. 361.

⁴⁴ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 46.

⁴⁵ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 195.

⁴⁶ ZAL, LJU-340, geslo: Egkh.

⁴⁷ AS, Regesti listin, listina: Poročna pogodba, 1628, 28. oktober.

najvidnejših politikov 17. stoletja na Kranjskem. Leta 1666 je postal grof, bil je kranjski deželni upravitelj in upravnik ter dolgoletni kranjski deželni odbornik. Leta 1670 je dogradil Sotesko, rezidenco, ki je bila primerna njegovemu položaju, na Brdu pa je odtlej prebival le oskrbnik. Znan je oskrbnik Andrej Škerl, ki mu je Jurij Žiga februarja 1683 potrdil račune za oskrbniško dobo od 24. aprila 1674 do 19. junija 1678.⁴⁸

Brdo sta podedovala mlajša sinova Jurija Žige Gallenberga Volk Vajkard (1669-1733) in Sigfrid Boltežar (1675-1760), ki sta leta 1703 kupila še drugo polovico gradu in gosposčine. Po smrti Volka Vajkarda, ki je bil kranjski deželni glavar, je naslednik njegovih posestev Sigfrid Boltežar v dvajsetih letih gospodarsko popolnoma propadel in zapravil eno največjih dediščin na Kranjskem. Z njegovim prapravnukom Aleksandrom, ki je leta 1893 umrl v Münchnu,⁴⁹ se je končal slavni rod Gallenbergov, ki je bil na Kranjskem prisoten vse od 11. stoletja.

Brdska gosposčina je bila leta 1703, z izjemo gosposčine Turn, spet združena v rokah ene rodbine, vendar le za petdeset let. Zadolženi Sigfrid Boltežar je v številnih procesih izgubljal svoje premoženje. Grad in posestvo Brdo sta bila pred letom 1751 ocenjena⁵⁰ in leta 1753 prodana Michelangelu Zoisu, vzhajajoči zvezdi na kranjskem podjetniškem nebu.

Rodbina Zois na Brdu (1753-1929)

Šele s prihodom rodbine Zois na Brdo se je prekinila skoraj štiristoletna tradicija družine Egkh in njenih potomcev. Michelangelo Zois (1694-1777), ki je v nekaj letih obogatel s fužinarstvom in trgovino z železom ter jeklom, je postal leta 1760 baron.⁵¹ Posestvo in grad Brdo je leta 1773 preoblikoval v fidejkomis. Cesarica Marija Terezija mu je ob podelitvi dovoljenja postavila pogoj, da posestvo in grad ob morebitnem izumrtju rodbine prejme v last ljubljanska sirotišnica.⁵² Leta 1776 je Michelangelo izročil grad in posestvo v last sinu, mineralogu in mecenu Žigi (1744-1819), ki je v dvajsetih letih z bratom, botanikom Karlom (1756-1799), ustvaril na posestvu enega najlepših sadnih in cvetličnih vrtov na Kranjskem.

V letu 1754 je bil grad Brdo sedež celotne gosposčine s sedmimi kmetijami, ki so sestavljale dominikalno zemljo – dvor. Preostalo zemljiško gospostvo je bilo po tradiciji razdeljeno na dve upravni enoti, Naklo in Primskovo.

⁴⁸ AS, Regesti listin, listina: 1683, 1. februar.

⁴⁹ ZAL, LJU-340, geslo: Gallenberg.

⁵⁰ AS 730, Gallenberg V, fasc. 132.

⁵¹ Plemiška diploma, pod eljena na Dunaju, 6.9.1760 (hrani jo Narodni muzej v Ljubljani).

⁵² Žontar, Položaj podložnikov, str. 144.

*Plemiška diploma barona Michelangela Zoisa iz leta 1760, Narodni muzej v Ljubljani
(foto: Bogdan Kladnik)*

Po podatkih jožefinskega katastra je tedanji dvor obsegal 33 oralov njiv, 97 oralov travnikov in 74 oralov pašnikov ter gozdov, to je skupaj 117,39 hektarov. Za graščino so bili trije ribniki, v Predosljah pa mlin z žago, ki so ga oddajali podložnikom. Celotna gosposčina je obsegala 167 prvotnih hub, ki so bile razdeljene na 190 kmetij. V dolini Kokre, v Zgornji Kokri in na Jezerskem je bilo 1270 oralov gozdov in 348 oralov planin. Gozdove so oddajali v najem kmetom, od leta 1790 pa fužinarju Ignacu Fuchsu, ki je v Kokri zgradil fužino in izsekal iglaste gozdove za pripravo oglja.⁵³

Grad in posestvo je v letu 1819 podedoval Žigov nečak Karel (1775-1836), ki je tu živel kot podeželski posestnik, prav tako tudi njegovi potomci. Bili so spoštovani med sosedi, skrbeli so za najrevnejše podložnike. Med potomci je najbolj znan Karlov sin Anton (1808-1873), ki je bil župan v Predosljah in se je tudi drugače politično udejstvoval.⁵⁴

V 19. stoletju Zoisi niso bil več podjetniki, ki bi ob stalnem propadanju fužinarstva na Gorenjskem zmogli obdržati, kaj šele povečevati podedovane posesti. Posestvo je počasi propadalo in Brdo je bilo v začetku 20. stoletja v očeh okolice le še prijetno sprehajališče z lepim parkom, ki je bil dostopen javnosti. Po prvi svetovni vojni je bil v agrarni reformi določen zemljiški maksimum, kar je še dodatno zmanjšalo dohodke rodbine. Od leta 1919 je bilo posestvo pod sekvestrom in Zoisi so se kmalu nato odselili v Avstrijo. Leta 1928 je bil

⁵³ Žontar, Položaj podložnikov, str. 144-145.

⁵⁴ Žontar, Položaj podložnikov, str. 305.

fidejkomis ukinjen in 4. decembra 1929 je zadnji lastnik Michelangelo Zois (1874-1945) grad in posestvo prodal na dražbi. Kupila sta ga lesna trgovca iz Škofje Loke Franc Dolenc in Stanko Heinrihar. Na dražbi naj bi bila edina ponudnika.⁵⁵

Grad v meščanskih rokah (1929-1935)

Franc Dolenc in Stanko Heinrihar sta popolnoma zanemarjeni grad zaščitila pred nadaljnjim propadanjem, park, drevoredi in ribniki pa so ostali tako kot prej na voljo obiskovalcem iz bližnje in daljnje okolice. V letu 1935 se je pojavil kupec, ki je gradu in posestvu spet vrnil nekdanji sijaj. To je bil knez Pavel Karađorđević.

Pavel Karađorđević na Brdu (1935-1947)

Po umoru kralja Aleksandra oktobra 1934 je postal namestnik Kraljevine Jugoslavije njegov bratranec po očetovi strani, Pavel Karađorđević, velik ljubitelj umetnosti. S soprogo Olgo, nečakinjo grškega kralja Konstantina, sta želela kupiti letno rezidenco v Sloveniji, ki sta jo dobro poznala, saj sta že od leta 1923 preživljala počitnice v vili kralja Aleksandra v Bohinju.

Kneza Pavla in Franca Dolenca je povezovala lovska strast in slučajni ogled Brda je Pavlu in Olgi povedal, da sta našla, kar sta iskala – skrivnosten renesančni grad sredi ogromnega parka. V letu 1935 sta kupila grad in posestvo ter pričela z njegovo preobrazbo.⁵⁶ Knez Pavel se prav tako kot pri Belem dvoru v Beogradu, ki ga je dokončal po Aleksandrovih smrti, tudi pri obnovi in oplešavi Brda ni ustrašil naporov in izdatkov. Rezultat pri obeh rezidencah je bil izreden.

Beli dvor je projektiral v tem času najbolj iskani srbski arhitekt Aleksander Đorđević (1890-1952) in Pavel mu je zaupal tudi prenovu Brda. Đorđević je postal nadzorni arhitekt, gradbena dela pri obnovi gradu in ureditve grajskega parka pa so bila zaupana gradbenemu podjetju Viktorja Bidovca iz Kranja.⁵⁷ Bidovec se je 27. maja 1936 pisno zavezal, da bo opravil dela v parku: kopanje zemlje s planiranjem, izdelava ograjnega zidu iz armiranega betona, izdelava betonskega podpornega zidu, izdelava balustrade in fontane, da bo opravil vsa gradbena dela v dvorcu ter sezidal garažo in obnovil gospodarsko poslopje.⁵⁸

Izdelavo balustrade in fontane, ki je bila v bistvu votlina (grotta), ter mogoče tudi ograjnega zidu okrog parka je svetoval angleški krajinski arhitekt Cecil Ross Pinsent (1884-1963),⁵⁹ ki je že od 1910 živel v Firencah ter gradil vile in parke za bogate Angleže in Američane v Toskani.⁶⁰ Pinsenta je kot mladega obetavnega arhitekta v Toskani prvi najel ameriški umetnostni zgodovinar Bernard Berenson (1865-1959), da je narisal načrte za nova poslopja in nasade pri njegovi vili I Tatti v Settignanu.⁶¹ Berenson je bil Pavlov učitelj v umetnosti in dober prijatelj, zato se mu je zdelo primerno, da tudi njemu priporoči vrhunskega strokovnjaka za ureditev parka okrog historično tako zanimivega gradu.

Prva faza del je bila dokončana v oktobru 1936. Bidovec je 3. oktobra poročal arhitektu Đorđeviću v Beograd: "*Celotna dela na fontani so zaključena, razen bazenov, na katerih imam še izvršiti oblogo iz dolomitskega betona /umetni kamen/ katero delo pa bode popolnoma dogotovljeno do dne 8. t.m.*". Po vsem videzu je dvorna uprava v Beogradu kasnila s plačilom, kajti v istem pismu Bidovec prosi za nakazilo zaostalega plačila za plačo delavcem, posebej plačilo din 31.948,00 za g. Bendla, ki je izdelal fontano.⁶²

Bidovec je delal na Brdu še v letu 1938, kar izkazuje obračuni plačil, ki jih je prejemal v obrokih po 20.000,00 dinarjev mesečno od decembra 1938 do aprila 1939. V letu 1938 je za 43.037,55 dinarjev dogradil tudi poletno hišico za kneginjo Olgo, kar je razvidno iz obračuna, ki ga je poslal dvorni pisarni 22. avgusta 1938.⁶³

Oskrbnik dvorca je bil v letih 1936 do 1940 Franc Rozman, ki je vestno vsak mesec pošiljal Dvorni upravi v Beograd v pregled in overitev obračune mesečnih stroškov. Stroške je izplačeval iz odobrenega depozita. Iz računov je razvidno, da so stvari za dvorec, tudi pohištvo in umetniške predmete, kupovali izključno pri domačih firmah in obrtnikih. Le rastlinje za park so nabavljali pri nemških firmah v Dresdnu in Frankfurtu ob Maini. Vse obračune je odobral upravnik kraljevega dvora v Beogradu polkovnik Lecco. Od februarja 1941 je na obračunih podpisana Terezija Rozman, nadzornica na Brdu.

Grad Brdo je bil zavarovan za primer požara že v času, ko sta bila lastnika Dolenc in Heinrihar, s 4754.- dinarjev letne premije.⁶⁴ Premičnine v gradu niso bile zavarovane.

⁵⁵ Po pripovedovanju gospe Majde Rumpret, vnukinje Franca Dolenca.

⁵⁶ Pogodba je bila sklenjena 10. oktobra 1935.

⁵⁷ ASiCG 74, fasc. 387, mapa 577, Pogodba z Upravo kraljevega dvora št. 3472 s 30. maja 1936, dopis Viktorja Bidovca A. Đorđeviću z dne 6. julija 1936.

⁵⁸ ASiCG 74, fasc. 387, mapa 577, dok. 412, Prošnja za so-glasje za izvedbo del z dne 27. 5. 1936.

⁵⁹ Balfour, Mackay, *Paul of Yugoslavia*, str. 125.

⁶⁰ Coffin, *The Study*, str. 28.

⁶¹ Durden-Smith, *First Flower*.

⁶² ASiCG 74, fasc. 387, mapa 577, dok. 401-437, obračuni, dopis z dne 3. oktobra 1936.

⁶³ ASiCG 74, fasc. 540, mapa 765, dok. 224-227.

⁶⁴ ASiCG 74, fasc. 540, mapa 765, dok. 8, 9, 12, 15.

Grad Brdo v času Karađorđevićev, razglednica – last Ivana Jakiča (foto: Bogdan Kladnik)

Knez Pavle je v letu 1937 od Dolenca in Heinricharja kupil še dve parceli, od kmetov iz Predoselj pa do leta 1939 še tri njive, tako da je bilo posestvo lepo zaokroženo.⁶⁵

V novembru 1936 je bil grad že pripravljen tudi na državniška srečanja. Pavel, ki si je ves čas prizadeval, da bi se stara nasprotja med Hrvati in Srbi končala, je imel v novembru tu pogovor z Mačkom, hrvaškim ministrom v Stojadinovićevi vladi, in prvim ministrom Stojadinovićem. Nasprotij med njima ni mogel zgladiti.⁶⁶

V letu 1937 je knez Pavel vse poletje preživel na Brdu in užival v družbi svoje družine. Ob ženi so bili tu tudi vsi njegovi otroci Aleksander, Nikolaj in Elizabeta, obiskali pa so jih tudi številni sorodniki in Bernard Berenson. Pavel in Olga sta bila v sorodu z vsemi evropskimi dvori in sorodniki so redno prihajali preživljat počitnice v lepo gorenjsko pokrajino. Ukvarjali so se z lovom, ribarjenjem, plavanjem, tenisom ali se preprosto sprehajali v naravi.

Leto 1938 je prineslo smrt Olginega očeta princa Nikolaja, Pavlovega očeta Arsena in 'tette Missy' – romunske kraljice Marije, babice kralja Petra II. To leto je prineslo tudi Hitlerjevo priključitev Avstrije in dela Češkoslovaške k Nemčiji. Bližala se je svetovna katastrofa, ki je usodno vplivala na življenje Pavlove družine in Brda.

V začetku avgusta 1939 so se sorodniki spet

zbrali na Brdu. Brezskrbne počitnice je prekinila vest o Hitlerjevem sporazumu s Sovjetsko zvezo o nenapadanju, čemur je 1. septembra sledil Hitlerjev napad na Poljsko in dva dni nato vojna napoved Velike Britanije Nemčiji. Pavel je sinova poslal k Olgini sestri Marini Kentski v Veliko Britanijo, Olga se je začela ukvarjati z Rdečim križem, sam pa je na Brdu čakal na novo Hitlerjevo potezo. Medtem mu je uspelo, da je bil med Hrvati in Srbi sklenjen sporazum, na podlagi katerega je Hrvaška dobila znatno avtonomijo.⁶⁷

Ko so poleti 1940 pričakovali Hitlerjev napad na Veliko Britanijo, se je zdelo Brdo bolj varno. Pavlova sinova sta se vrnila, pridružil se jima je tudi bratranec, mladi kralj Peter II., ki ga je v letu 1939 zapustila tudi mati, in v okolici Brda se je spletlo veliko prijateljstev med vrstniki. Prvič, odkar je bil dvorec restavriran, so v njem manjkali sorodniki iz Velike Britanije. Najhuje je bilo Olgini materi Heleni, ki je imela mlajši hčeri poročeni eno z Nemcem, Hitlerjevim pristašem, drugo pa z Angležem in vročekrvnim debatam ni bilo ne konca ne kraja.⁶⁸

Kronski svet Jugoslavije se je 6. marca 1941 odločil, da se Jugoslavija priključi silam osi. Pavel je podpisal pristop k trojnemu paktu ter si s tem pri zaveznikih pridobil pečat izdajalca in Hitlerjevega sodelavca. Ponoči 26. marca, ko se je Pavel z vlakom peljal na Brdo, je general Simović izvedel državni udar z znanimi posledicami.⁶⁹ Pavel

⁶⁵ ASiCG 74, fasc. 540, mapa 765 (nakup dveh parcel v avgustu 1938, obvestilo notarja Bakovnika glede parcele v maju 1939).

⁶⁶ Balfour, Mackay, *Paul of Yugoslavia*, str. 132.

⁶⁷ Balfour, Mackay, *Paul of Yugoslavia*, str. 181-184.

⁶⁸ Balfour, Mackay, *Paul of Yugoslavia*, str. 203-205.

⁶⁹ Balfour, Mackay, *Paul of Yugoslavia*, str. 247-248.

je z družino odšel v pregnanstvo v Afriko, od tam leta 1948 v Švico in nazadnje v Francijo, kjer je leta 1976 umrl. Kneginja Olga je umrla leta 1997.

Konec nekega obdobja (1941-1947)

Med vojno je za grad in posestvo skrbel oskrbnik. V gradu naj bi se naselili žandarji, večinoma Avstrijci, ki so skrbeli za red in mir v okolici, grad pa naj bi služil še drugim namenom.

Po vojni je bilo Karađorđevićem odvzeto jugoslovansko državljanstvo in vse premoženje na območju Jugoslavije, med njim tudi grad in posestvo Brdo. Prevzela ga je nova oblast.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASG – Archivio di Stato di Gorizia

– Fondo Coronini-Cronberg, Gorizia

AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 730 – Fond graščine Dol (Gallenbergov arhiv)

– Regesti listin od 1300 do 1600

ASiCG – Arhiv Srbije in Črne gore v Beogradu,

ASiCG 74 – Fond Kraljevi dvor

SLA – Das Salzburger Landesarchiv (Deželni arhiv v Salzburgu)

– Das Geheimarchiv

StLA – Steirische Landesarchiv (Štajerski deželni arhiv v Gradcu)

– Zbirka Attems

– Plemiške diplome

ZAL – Zgodovinski arhiv v Ljubljani

– LJU 340 – Fond Lazarini, genealoška zbirka

LITERATURA

Balfour, Neil, and Mackay, Sally: *Paul of Yugoslavia, Britain's Maligned Friend*. London : Hamish Hamilton, 1980.

Beltram, Julij: *Vogrsko v ogledalu časa*. Koper : Založba Lipa, 1990.

Coffin, David R.: *The Study of the History of the Italian Garden until the First Dumbarton Oaks Colloquium. Perspectives on Garden Histories* (ed. by Michel Conan). Dumbarton Oaks Research library and Collection, Dumbarton Oaks, 1999.

Czörnig, Carl: *Das Land Görz-Gradisca*. Wien : Wilhelm Braumüller, KK Hof und Universitätsbuchhändler, 1873.

Dimitz, Avgust: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, I-IV, Laibach : Ignaz Kleinmayer & Fed. Bamberg, 1874-1876.

Dostal, Josip: *Slike nekdanj na Kranjskem, zdaj v Liechtensteinovi galeriji? Zbornik za umetnostno zgodovino*, II, 1922, str. 25-32.

Durden-Smith, Jo: *First Flower* - september 2003).

Enciklopedija likovnih umjetnosti 2 (geslo: Đorđević). Zagreb : Leksikografski zavod, 1962, str. 162.

Gestrin, Ferdo: *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*. Ljubljana : Slovenska matica, 1991.

Globočnik Anton: *Der Adel in Krain. Mittheilungen des Musealvereines für Krain*, XII, Heft I, 1899, str. 1-16.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi : Leksikon slovenske grajske zapuščine* (dopolnjeni ponatis). Ljubljana : DZS, 1999.

Levec, Vladimir: *Schloss und Herrschaft Flödnik in Oberkrain. Mittheilungen des Musealvereines für Krain*, IX, 1896, Heft 1, str. 2-10; Heft 2 str. 49-54; Heft 3, str.128-146.

Mlinarič, Jože: *Posest vetrinjskega samostana v Preddvoru do 17. stoletja, Preddvor v času in prostoru : zbornik občine Preddvor* (ur. Tone Roblek). Preddvor : Občina, 1999.

Otorepec, Božo: *K zgodovini gradu Brdo pri Kranju*. *Kronika*, 30, 1982, št. 1, str. 4-5.

Pillon, Lucia: *Zasebni arhiv Coronini Cronberg*. *Arhivi*, XX, 1997, št. 1-2, str. 165-170.

Santonino, Paolo: *Popotni dnevniki 1485-1487*. Celovec, Dunaj, Ljubljana : Mohorjeva družba, 1991.

Schönleben, Johann Ludwig: *Genealogia illustrissima familie comitum et baronum ab Gallenberg*, Labaci 1680.

Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju*. Ljubljana : Arterika, 1996.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.

Vahen, Damijan: *Brdo : kratek pregled zgodovine gradu in gosposčine*. Ljubljana : Rado Hribar, 1940.

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Hertzogthums Krain*, Nürnberg 1689 (faksimilirana izdaja, Ljubljana : Mladinska knjiga, München : Rudolf Trofenik, 1971).

Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*. Ljubljana : Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.

Žontar, Jože: *Položaj podložnikov gospostva Brdo pri Kranju v drugi polovici 18. stoletja. Kranjski zbornik*. Kranj 1980, str. 144-162.

Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana : Viharnik, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

Einige Details aus der Geschichte von Brdo

Schloss Brdo/Egg wechselte in den fünf Jahrhunderten seiner Existenz mehrfach den Besitzer, die wohlhabend waren und einflussreich im politischen und kulturellen Leben jener Staaten, in deren Rahmen sich das slowenische Gebiet befand, nämlich die Habsburgermonarchie und dann Jugoslawien. Das Schloss wurde zu Beginn des 16. Jahrhunderts durch Georg Ritter von Egkh erbaut, der einer Familie der ersten Unternehmer in Krain angehörte. Er war ein Sohn Heinrich von Egkhs, der den ursprünglich unbedeutenden Grundbesitz in der Nähe der Stadt Kranj/Krainburg auszudehnen begann, und Margareta von Hungerspach, einer reichen Erbin aus einflussreichem Görzer Geschlecht. Georg erwarb 1500 Schloss und Herrschaft Novi grad/Neuburg oberhalb von Kokra/Kanker, im Jahr 1513 Schloss und Herrschaft Thurn unterhalb von Novi grad. Im Jahr 1510 erhielt er die Erlaubnis zum Bau von Schloss Brdo, das in den dreißiger Jahren des 16. Jahrhunderts erbaut und zum Zentrum der genannten Herrschaften wurde. Der Herrschaft gehörten auch die verpfändeten landesfürstlichen Ämter Naklo/Naklas und Primskovo/Primskau an, seit 1626 im Besitz der Familie Egkh.

Georg von Egkh wirkte im wirtschaftlichen und politischen Bereich des Landes Krain. Er war Landesverwalter und Vizedom, kaiserlicher Schatzmeister und Rat, beteiligte sich aktiv an den Kriegen gegen Venedig. Kaiser Maximilian belohnte ihn dafür mit Anteilen am Quecksilber-Bergwerk Idrija/Idria sowie mit der Stellung des Hauptmanns von Görz. Drei Söhne wurden aufgrund der väterlichen und eigenen Verdienste im Jahr 1549 zu Baronen von Egkh-Hungerspach ernannt und gründeten drei Geschlechterlinien. Die Nachkommen des ältesten Sohns Bonaventura erlangten 1695 den Grafentitel und starben 1760 aus, die Nachkommen des dritten Sohns Franz Joseph starben 1618 aus. Die Nachkommen des zweiten Sohns Johann Joseph aber, der die Besitzungen in Krain mit Brdo als Kern der Herrschaft ererbte und der eine bedeutende Rolle zur Zeit des Protestantismus spielte, teilten sich in einen katholischen und einen protestantischen Zweig. Die protestantischen Familienmitglieder wanderten aus

und starben 1880 im Mannesstamm aus, die katholischen blieben dagegen in Krain und trugen 1777 ihren letzten männlichen Nachkommen zu Grabe.

Schloss und Herrschaft Brdo wurden zu Beginn des 17. Jahrhunderts von Nikolaus und Wolfgang, Enkeln Johann Josephs, verwaltet. Nikolaus' Enkel Johann Gotthard starb 1690 ohne Nachkommen, sein Vetter und Erbe Georg Sigismund Egkh-Hungerspach verkaufte 1703 seine Schloss- und Herrschaftshälfte an die Söhne seiner Kusine zweiten Grades Katharina Elisabeth Gräfin von Gallenberg. Wolfgang's Enkelin Katharina Elisabeth Schrattenbach heiratete nämlich Georg Sigismund von Gallenberg, der 1666 die Grafenwürde erhielt und einer der angesehensten Wirtschaftler und Politiker des 17. Jahrhunderts in Krain war, und brachte ihm ihre Schloss- und Herrschaftshälfte als Mitgift in die Ehe. Siegfried Balthasar, der jüngste Sohn der Katharina Elisabeth, brachte in seinem langen und erfolglosen Leben das gesamte väterliche und mütterliche Erbe durch. Er verkaufte Schloss und Herrschaft an Michelangelo Zois, den erfolgreichsten Geschäftsmann des 18. Jahrhunderts in Krain.

Michelangelo Zois, der 1760 Baron wurde, bereicherte sich durch Hüttenwesen und Eisenhandel. Er kaufte zahlreiche Schlösser und Herrschaften in Krain. Brdo lag ihm besonders am Herzen, darum wandelte er 1773 die Herrschaft in ein Fideikommiss um. Michelangelos Söhne Sigismund und Karl legten in Brdo einen der ersten botanischen Gärten in Krain an, und die Herrschaft blieb Sitz der Familie Zois noch das ganze 19. Jahrhundert über. Durch den Untergang des Hüttenwesens und die spätere Agrarreform waren die Zois im 20. Jahrhundert nicht mehr in der Lage, einen so ausgedehnten Besitz zu erhalten, darum wanderten sie nach dem Ersten Weltkrieg aus, Schloss und Herrschaft verkauften sie am Jahresende 1929 durch Versteigerung. Die Käufer waren die Holzhändler Franc Dolenc und Stanko Heinrichar, die das Schloss vor weiterem Verfall bewahrten. Im Jahr 1935 kaufte der Prinzregent des Königreichs Jugoslawien Pavle Karadžević das Schloss und gab ihm den einstigen Glanz zurück. Das restaurierte Schloss wurde zu einem Treffpunkt der höchsten europäischen Aristokratie, bis der Zweite Weltkrieg alle Besucher vertrieb. Das Schloss überlebte schlecht und recht den Krieg und bekam neue Herren, die die Familie Karadžević enteigneten und das Schloss zu diplomatischen Empfängen nutzten.